

УДК 599.4:069.02+069.015/.016(477.54-25)

ПРЕДСТАВНИКИ РЯДУ CHIROPTERA В КОЛЕКЦІЇ МУЗЕЮ ПРИРОДИ ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. В. Н. КАРАЗИНА

Юрій Ільяхін

Музей природи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна)

Адреса для зв'язку: МПХУ, вул. Тринклера 8, Харків, 61000 Україна; e-mail: iliyhinyra@gmail.com

Representatives of the order Chiroptera in the collection of the Museum of Nature at V. Karazin Kharkiv National University. — Yu. Ilyukhin. — The collection of the Museum of Nature currently hosts 139 bat specimens of 18 species belonging to 11 genera of 3 families. The beginnings of the collection dates back to 1834 when 2 stuffed *Nyctalus noctula* were acquired. High historical and scientific value have the specimens of *Macroglossus minimus* collected in 1865 in Java, the specimens of *Pteropus vampirus* collected around 1864, and the skeleton of *Pteropus poliocephalus* from 1869. The main part of the collection consists of specimens from the Kharkiv region, Ukraine (67 of 112 specimens) collected in the 1930s–60s. Among them are valuable specimens of currently rare species listed in the national Red Data Book: *Myotis dasycneme*, *Nyctalus lasiopterus*, *N. leisleri*, and *Miniopterus schreibersii*. Three prominent professors, O. Brandt, V. Stanchinsky, I. Volchanetsky, who were head of zoology department of Kharkiv University during different periods, contributed to the collection. The collection is one of the oldest in Ukraine and has a high scientific value. The checklist of the collection with all original data (except of collection numbers) are provided. Part of the collection is exhibited, while the other part is deposited in the scientific storage facility.

Key words: bats, collection, Museum of Nature, Kharkiv University.

Представники ряду Chiroptera в колекції Музею природи Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. — Ю. Ільяхін. — У колекції Музею природи на наш час зберігається 139 зразків кажанів, які належать до 18 видів, 11 родів та 3 родин. Почали збирати цю колекцію ще у 1834 році (2 опудала *Nyctalus noctula*). Цікаві також старі експонати з тропічних зон — опудало *Macroglossus minimus* (1865 р.) з о-ва Ява, опудало *Pteropus vampirus* (бл. 1864 р.) та скелет *Pteropus poliocephalus* (1869 р.). Серед фондової частини колекції найбільше матеріалу (67 зі 112 зразків) походить з Харківської обл. (Харківський, Зміївський, Чугуївський, Ізюмський р-ни) України, здобуті у 1930–60-х рр. В МПХУ зберігаються цінні зразки червонокнижних видів — *Myotis dasycneme*, *Nyctalus lasiopterus*, *N. leisleri*, *Miniopterus schreibersii*. Серед колекторів — три відомі професори, які в різний час були завідувачами кафедрою зоології Харківського університету — О. Брандт, В. Станчинський, І. Волчанецький. Ця колекція є однією з найдавніших в Україні і має значну наукову цінність. Дано повний перелік зразків з усіма (крім колекційних номерів) даними. Експозиційна частина колекції виставлена в залах для огляду, а наукова зберігається у фондовому приміщенні.

Ключові слова: кажани, колекції, Музей природи, Харківський університет.

Вступ

Колекції є унікальним джерелом наукових даних, які можуть бути використанні у будь-який час для різноманітних досліджень. В теріології це може бути вивчення видового різноманіття, географічного поширення, вивчення змін фауни у часі тощо (Загороднюк, Годлевська, 2001). Тому накопичення й каталогізація колекційного матеріалу є однією з головних задач у роботі музеїв. Музей природи Харківського університету (далі «МПХУ») — один із найбільших і найстаріших природничих музеїв України (1807 р.) і є важливим науково-просвітницьким центром (Закалюжний, 2007). За довгу історію музею в ньому накопичено багато цінного наукового матеріалу (в тім числі й теріологічного), який в наш час виставлений в експозиції, а також зберігається у наукових фондах (Криволапов, 2007).

2001 року опубліковано огляд відомих на той час колекцій кажанів у зоологічних музеях України (Загороднюк, Годлевська, 2001). Згідно з цим оглядом, в наукових фондах МПХУ на той час авторами виявлено 59 екз. 9 видів. Згодом, у 2015 р., під час перенесення остеологічних фондів в інше приміщення автором було знайдено ще два ящики з кажанами і отримано нові дані як по фондовій, так і по експозиційній частинах колекції. У зв'язку з цим виникла необхідність надати більш повну інформацію про колекцію МПХУ.

Матеріал

Колекція МПХУ налічує 139 експонатів кажанів, яких у вигляді вологих препаратів, опудал і тушок виставлено в експозиції, або вони зберігаються у фондовому приміщенні. Ці експонати представляють 18 видів 11 родів трьох родин (табл. 1). Експозиційна частина колекції виставлена в Залі ссавців (*Pteropus vampirus* — у Залі еволюції); наукова частина колекції зберігається у фондовому приміщенні, в чотирьох дерев'яних ящиках.

Автором переглянуто всі наявні фондові колекції і експозиційний матеріал. Наведені всі наявні експонати з усіма даними (без вимірів і колекційних номерів).

Всі фондові експонати мають чотирьохзначні номери, нанесені ручкою червоного кольору чи простим олівцем. Номери ці були нанесені скоріш за все у 1960–70-х роках (у праці 1952 р. О. Лисецького та А. Куниченка для тушок вказано дво- і тризначні номери, які на сучасних етикетках відсутні). У 2001 році головним зберігачем музею В. Криволаповим частині фондової колекції (48 із 112 експонатів) присвоєно тризначні номери з літерою М (mammalia), наприклад «М-665». Саме ці номери занесені до інвентарної книги і разом з номерами червоного кольору прийняті як колекційні. На експонатах є номери як дво-, так і п'ятизначні.

Для адміністративних одиниць використано такі коди (за: Загороднюк, Годлевська, 2001): КУІ — Київська, КРУ — Кримська АР, ХАР — Харківська, СНГ — Чернігівська, СУМ — Сумська області України, РФ — Російська Федерація. Використано такі акроніми назв колекцій (за: Загороднюк, Шидловський, 2014): ННПМ-3 — Зоологічний музей ННПМ АН України (Київ), ЗМКУ — Зоологічний музей Київського університету; ЗМД — Зоологічний музей ім. Б. Дибовського (Львів), ДПМ — Державний природничий музей НАНУ (Львів); МПХУ — Музей природи ХНУ ім. В. Н. Каразіна (Харків).

Скорочення в тексті: чер. — череп, преп. — препарат, кол. — колектор, М — самець, Ф — самка, S — стать не відома, n — кількість екз., ad — дорослий, juv — маля; обл. — область, р-н — район, м. — місто, с. — село. Поширене на етикетках давніх зразків позначення «Д.Б.С.» означає «Донецька біостанція», тобто біостанція Харківського національного університету (уточн. І. Загороднюка, особ. повід.).

Таблиця 1. Обсяг наявного матеріалу за систематичними групами
Table 1. The volume of available materials arranged in systematic order

Родина	Роди і обсяг видів	Вид і кількість зразків
Pteropodidae	<i>Rousettus</i> (1 вид) <i>Pteropus</i> (2 види) <i>Macroglossus</i> (1 вид)	<i>Rousettus aegyptiacus</i> (3) <i>Pteropus poliocephalus</i> (1), <i>P. vampyrus</i> (1) <i>Macroglossus minimus</i> (1)
Rhinolophidae	<i>Rhinolophus</i> (2 види)	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i> (1), <i>R. hipposideros</i> (3)
Vespertilionidae	<i>Myotis</i> (3 види) <i>Plecotus</i> (1 вид) <i>Nyctalus</i> (3 види) <i>Pipistrellus</i> (2 види) <i>Eptesicus</i> (1 вид) <i>Vespertilio</i> (1 вид) <i>Miniopterus</i> (1 вид)	<i>Myotis myotis</i> (8), <i>M. dasycneme</i> (3), <i>M. daubentoni</i> (4) <i>Plecotus auritus</i> (8) <i>Nyctalus lasiopterus</i> (1), <i>N. noctula</i> (50), <i>N. leisleri</i> (17) <i>Pipistrellus nathusii</i> (12), <i>P. pipistrellus</i> (9) <i>Eptesicus serotinus</i> (8) <i>Vespertilio murinus</i> (5) <i>Miniopterus schreibersii</i> (4)
Разом	11 родів, 18 видів	139 зразків

Порядок наведення видів у цій праці відповідає сучасним оглядам фауни (Павлинов, 2003); порядок наведення і назви (з їхніми авторами та датами опису) видів, які відомі у складі фауни України, вивірено за відповідним оглядом (Загороднюк, Ємельянов, 2012).

Експозиційна частина

Усього в експозиційній частині МПХУ є 26 експонатів, що представляють 13 видів рукокрилих, як зі складу місцевої фауни, так і чужорідних.

1. *Rousettus aegyptiacus* Geoffroy, 1810 — розетус єгипетський (n = 3)

За межами України: • Іос.?, (з Харківського зоопарку), 2 М, 1 S, 2013–2015 рр., опудала.

2. *Pteropus vampyrus* Linnaeus, 1758 — крилан малайський (n = 1)

За межами України: • Іос.?, 1 М, опудало, бл. 1864 р., експонується у Відділі еволюції МПХУ.

3. *Pteropus poliocephalus* Temminck, 1825 — крилан сіроголовий (n = 1)

За межами України: • Іос.?, 1 S, скелет, виготовлений препаратором В. Ярошевським у 1869 р.

4. *Macroglossus minimus* Geoffroy, 1810 — язиканець малий¹ (n = 1)

За межами України: • о. Ява, 1 F, 1865 р., опудало (рис. 1, a).

5. *Rhinolophus ferrumequinum* (Schreber, 1774) — підковик великий (n = 1)

За межами України: • Узбекистан, Сурхандарьїнська обл., хр. Мачатли, 1 М, 1.06.1974², 1 S, вологий препарат, кол. В. Ведмедеря, Ю. Свириденко.

6. *Rhinolophus hipposideros* (Bechstein, 1800) — підковик малий (n = 3)

Україна: • Крим, Карадаг, 1 М без даних і 2 ембріони, 7.05.1959, кол. Ю. Пащенко, вологі препарати.

7. *Myotis dasycneme* (Boie, 1825) — нічниця ставкова (n = 1)

За межами України (?): • Іос.?, («Радянський Союз»), 1 S, опудало.

8. *Plecotus auritus* (Linnaeus, 1758) — вухань бурий (n = 1)

• Іос.?, 1 F, екс. 1865 р., опудало.

9. *Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1817) — вечірниця мала (n = 3)

Україна: • НАР, з околиць Харкова, 3 S, 1892 р., опудала в біогрупі; отримано від проф. О. Брандта (рис. 1, c). Існує думка, що всі ці зразки (без черепів) — *Vespertilio murinus*.

10. *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) — вечірниця дозирна (n = 7)

Україна: • окол. Харкова, 2 F, 1834 р., опудала (одне з них — на рис. 1, b).

За межами України: • 1 S з Семиріченської обл. (Казахстан), 1894 р., опудало, отримано з Томського університету. 4 S, опудали без даних, експонуються у діорами «Печери» відділу геології.

11. *Nyctalus lasiopterus* (Schreber, 1780) — вечірниця велетенська (n = 1)

Україна: • НАР, Зміївський р-н, околиці Коропова, 18.04.1938, 1 М, тушка з черепом, кол. О. Лисецький, А. Куниченко. Дуже рідкісний вид, на наш час відомо до 20 місцезнаходжень на території України (Акімов, 2009).

12. *Pipistrellus nathusii* (Keyserling et Blasius, 1839) — нетопир лісовий (n = 1)

За межами України: • Азербайджан, півострів Сара, 31.07.1968, 1 S, вологий препарат, кол. В. Ведмедеря.

¹ Українська назва в доступній літературі відсутня, поточна назва пропонується тут (ред.).

² Тут і далі при наведенні повноформатної дати (dd.mm.yyyy) позначення року «р.» опущено, проте в усіх інших випадках подається, щоби не плутати його з іншими можливими цифровими даними (номери, екс.).

Рис. 1. Найдавніші експонати кажанів в колекції МПХУ (фото А. Лунячека): *a* — *Macroglossus minimus*, зразок 1865 р. о. Ява; *b* — *Nyctalus noctula*, зразок 1834 р.; *c* — *Nyctalus leisleri*, біогрупа від О. Брандта, 1892 р. (див. коментар в тексті).

Fig. 1. The oldest specimens of bats in the collection of MNKU (photo by A. Lunyachek): *a* — *Macroglossus minimus*, 1865, island Yava; *b* — *Nyctalus noctula*, 1834; *c* — *Nyctalus leisleri*, 1892.

13. *Pipistrellus pipistrellus* (Schreber, 1774) — нетопир-карлик (n = 1)

За межами України: • Азербайджан, Ленкорань, Істі-Су³, 6.07.1967, 1 S, вологий препарат, кол. В. Ведмедеря.

14. *Eptesicus serotinus* (Schreber, 1774) — пергач пізній (n = 2)

Patria ignota: • 1 S, опудало у біогрупі з трьома *Nyctalus leisleri* (цей зразок додано до біогрупи явно пізніше). 1 S скелет. XIX або початок XX ст., без вихідних даних.

Наукова (фондова) частина колекції

Ця частина колекції включає 112 екз. 11 видів.

1. *Myotis myotis* (Borkhausen, 1797) — нічниця велика (n = 8)

• Іос.?, 8 S, тушки без чер. у задовільному стані, без вихідних даних, det. А. Влащенко.

2. *Myotis dasycneme* (Boie, 1825) — нічниця ставкова (n = 2)

Україна: • НАР, Зміївський р-н, околиці Коропова, n = 2 (30.04.1938, 1 F; 13.08.1938, 1 M, тушки з чер.), кол. О. Лисецький та А. Куниченко.

Примітка. Вид в Україні доволі рідкісний, і ці зразки — одні з небагатьох відомих в музеях з України (Загороднюк, Годлевська, 2001).

³ За доступними довідниками, селище Істі-су відноситься до Кельбаджарського району (ред.).

3. *Myotis daubentoni* (Kuhl, 1817) — нічниця водяна (n = 4)

Україна: • HAR, Харків, лісопарк, 20.08.1946, n = 1 (1 М, тушка з чер.), кол. О. Лисецький, А. Куниченко. • SUM, Тростянецький р-н, Нескучанське лісництво 13.06.1946, n = 2 (2 М, тушки з чер.); • там само, без дати, n = 1 (1 М, тушка без чер.), det. А. Влащенко.

Примітка. За описами, зробленими у 1998 р. (Загороднюк, Годлевська, 2001) був відзначений зразок з околиць Харкова (24.08.1938, F), проте нами він не знайдений.

4. *Plecotus auritus* (Linnaeus, 1758) — вухань бурий (n = 7)

Україна: • HAR, Харків, приміська зона, Помірки, 13.06.1937, n = 6 (1 М ad, 2 F ad, 2 М juv, 1 F juv, тушки без чер.); • там само, 30.08.1939, n = 1, 1 S, тушка з чер., det. А. Влащенко, колектор серії — В. Кудкоцев.

5. *Nyctalus noctula* (Schreber, 1774) — вечірниця дозирна (n = 43)

Україна: • HAR, Харків, Помірки, дупло груші, 27.08.1935, n = 3 (2 М, 1 F, тушки з чер.), колекція А. Маньковського; • там само, 1938 р. n = 4 (30.05, М; 18.06, М; 30.06, F juv; 29.08, М); • там само, 1939 р., n = 4 (18.06, М; 27.08, F; 23.09., 2F, тушки з чер.), кол. В. Кудкоцев. • HAR, Зміївський р-н, Коропове, n = 8 (1938 р.: 18.04., S; 1.05., 2 F; 12.05, F; 18.05., 2 F; 18.06., F; 21.07, F), усі тушки з чер. • HAR, Харківський р-н, с. Липовий Гай, 28/15.05.1922, n = 1 (S, тушка без чер., кол. М. Дюков). • HAR, Зміївський р-н, Д.Б.С., 7.08.1934, n = 2 (F, тушка з чер.), колекція А. Маньковського; 17.08.1936, n = 2 (2F, берег Дінця, дуб, тушки з чер.), кол. М. Ковалів. • HAR, Чугуївський р-н, с. Есхар, 21.07.1937, n = 2 (2 F, тушки з чер.), кол. О. Лисецький, А. Куниченко. • КУУ, Броварський р-н, с. Заворичі, 22.07.1939, n = 3 (1 М, 1 F, 1 S, тушки з чер). • HAR, Харків, лісопарк, 26.08.1935, n = 3 (2 М, 1 F, з них 1 М — тушка з чер., інші без чер.). • СНГ, Козелецький р-н, окол. с. Мостиці, 13.07.1939, n = 2 (1 М, 1 S, тушки з чер).

За межами України: • РФ, Псковська («Калінінська») обл., м. Великі Луки, 1.07.1937, n = 3 (3 F, 1 тушка з чер., 2 — без черепів), кол. М. Ковалів. Ростовська обл., Дубовський р-н, в церкві ст. Альдабульська, 22.11.1947, n = 1 (1 М, тушка з чер., кол. D-t. Слінко). • колекція В. Станчинського: n = 4, з них 2 М (№ 10 і № 11 — 5.08.1934, Смоленська обл., РФ.); № 12, S без даних, № 16, 23.04.1904, S, Малодербентський улус, Астраханська губ. (= Калмикія), від Хлебнікова (рис. 2); 1 S, тушка без чер., без даних.

6. *Nyctalus leisleri* (Kuhl, 1817) — вечірниця мала (n = 17)

Україна: • HAR, Зміївський р-н, Коропове, 17.07.1937, n = 8 (6 F ad, 1 М ad, 1 F juv, тушки з чер.), кол. О. Лисецький, А. Куниченко. • HAR, Харків, Помірки, n = 6: 6.06.1936, 1 F, тушка з чер. (дупло, колонія, 24 F, вагітні, по 2 емб.), кол. М. Ковалів; • там само, 29.07.1937, 1 М тушка з чер.; • там само, 1938 р. (30.05, 1 F; 5.06, 3 F), 4 тушки з чер. • HAR, Харківський р-н, с. Бабаї, 18.06.1938, n = 2 (2 F, тушки з чер.), кол. О. Лисецький, А. Куниченко; 1 S, тушка без чер., без даних.

7. *Pipistrellus nathusii* (Keyserling et Blasius, 1839) — нетопир лісовий (n = 11)

Україна: • HAR, Зміївський р-н, окол. Д.Б.С, 30.04.1939, n = 2 (2 F ad, тушки з чер.), кол. О. Лисецький, А. Куниченко. • HAR, Зміївський р-н, окол. Коропова, 1939 р., n = 2 (14.05, 1 F ad, кол. В. Кудкоцев; 26–28.06, 1 F juv, тушки з чер.). • HAR, Харківський р-н, окол. Велико-Данилівського лісництва, 27.08.1946, n = 2 (1 М, 1 F, тушки з чер.), кол. О. Лисецький, А. Куниченко. • SUM, Тростянецький р-н, Нескучанське лісництво, 15.06.1946, n = 5 (5 F ad: 4 тушки з чер, 1 тушка без чер.), кол. О. Лисецький та А. Куниченко.

Рис. 2. Зразок кажана з колекції МПХУ (фото А. Лунячека): *Nyctalus noctula*, 1904 р., отримано від Хлебнікова.

Fig. 2. A bat specimen in the collection of MNKU (photo by A. Lunyachek): *Nyctalus noctula*, 1904, acquired from Hlebnikov.

8. *Pipistrellus pipistrellus* s. lato (Schreber, 1774) — нетопир карлик (n = 8)

Україна: • HAR, Зміївський р-н, околиці Коропова 26–28.06.1938, n=1 (1F, тушка з чер.); • SUM, Тростянецький р-н, Нескучанське лісництво, 15.06.1946, n=2 (2 F, тушки з чер.); 1 F, тушка без чер. і без даних.

За межами України: • Туркменістан, Мари (Мерв), 10.08.1938, 1 M; 17.08.1938, 2 M + 1 F, тушки з чер. (за етикеткою — підвид *P. p. bactrianus* Satunin, 1905).

9. *Eptesicus serotinus* (Schreber, 1774) — пергач пізній (n = 6)

Україна: • HAR, Харків, 3.06.1937, n = 2 (2 M, 1 тушка з чер., 1 без чер.), кол. О. Лисецький та А. Куниченко; • HAR, Харків, 22.08.1938, n = 1 (1 M, тушка без чер.). • HAR, Харків, краєзнавчий музей, 26.12.1940, n = 1 (1 F, тушка з чер.). KRY, с. Соколине, 18.06.1957, n = 1 (1 M, тушка з чер.).

За межами України: • Туркменістан, м. Мари (Мерв), 18.08.1938, n = 1 (1 M, тушка з чер.).

10. *Vespertilio murinus* Linnaeus, 1758 — лилик двоколірний (n = 2)

Україна: • HAR, окол. м. Ізюм, 6.06.1947, n = 2 (2 F, тушки без чер.), кол. О. Лисецький та А. Куниченко.

Примітка. В колекції відсутні два зразки з Коропова (1937 р., M і F), що були описані раніше (Загороднюк, Годлевська, 2001).

11. *Miniopterus schreibersii* (Kuhl, 1817) — довгокрил звичайний (n = 4)

Україна: • KRU, Карадаг, грот біля Львиної бухти, 8.08.1946, n = 2 (2 F: одна тушка з чер., друга — без чер. і одного крила), кол. І. Волчанецький; 2 S, тушки без чер., з них 1 лише з одним крилом (det. А. Влащенко), без вихідних даних. На наш час є зниклим в Україні, причому в Криму зник ще у 1947 р. (Акімов, 2009), і ці зразки є одними з останніх.

Аналіз та обговорення

Колекція ряду Chiroptera, яка зберігається в Музеї природи ХНУ, є однією з найдавніших в Україні. Так, 11 зразків зберігаються в МПХУ з XIX ст., два опудала *Nyctalus noctula* виготовлено ще 1834 р. Всі інші зразки (крім 3-х екз. *Rousettus aegypticus*) зібрані у XX ст., причому переважна більшість — у 1930–1960-ті роки.

Обсяг колекції

На наш час у наукових фондах Музею природи зберігається 112 екз. кажанів, які належать до 11 видів. Разом із експозиційним матеріалом колекція налічує 139 екз., які належать до 18 видів, 11 родів та 3 родин.

Маємо можливість порівняти представленість кажанів у колекції МПХУ з даними щодо інших природничих музеїв України (дані за: Загороднюк, Годлевська, 2001; Шевченко, Золотухина, 2005)⁴. При порівнянні з іншими колекціями (табл. 1) МПХУ посідає V місце за кількістю зразків та II–IV місця — за кількістю представлених видів. Представники родини Pteropodidae (при тому чотирьох різних видів) є лише в МПХУ.

Помітне місце в загальному обсязі відомих колекцій посідають зразки таких видів (з часткою понад 10 %): *Nyctalus leisleri* (45,5 %), *Myotis dasycneme* (33,3 %), *Nyctalus noctula* (17,0 %), *Nyctalus lasiopterus* (14,3 %), *Pipistrellus nathusii* (11,9 %), *Plecotus auritus* (11,8 %), *Pipistrellus pipistrellus* (11,3 %). При аналізі за видами найбільш повно у колекції МПХУ представлені *N. noctula* (50 зразків), другий за кількістю зразків вид — *N. leisleri* (20). Добре представлені *P. nathusii* (12) та *P. pipistrellus* (9).

Географія зборів

Географія зборів охоплює сім країн. Найбільше зразків походить з України — 96; інші країни: РФ — 8; Туркменістан — 5; Азербайджан — 2; з Узбекистану, Казахстану і Індонезії (о-в Ява) є по 1 зразку.

⁴Деякі групи видів, які відсутні в колекціях МПХУ, в таблиці не наведено (таких 23 види).

Таблиця 2. Обсяги колекцій зразків ряду Chiroptera в п'яти найбільших музеях України

Table 2. Volumes of collections of bat specimens stored in the five biggest museums of Ukraine

Види	ННПМ-3	ЗМКУ	ЗМД	ДПМ	МПХУ	МПХУ %
<i>Rousettus aegyptiacus</i>	–	–	–	–	3	100,0
<i>Pteropus vampyrus</i>	–	–	–	–	1	100,0
<i>Pteropus poliocephalus</i>	–	–	–	–	1	100,0
<i>Macroglossus minimus</i>	–	–	–	–	1	100,0
<i>Rhinolophus bocharicus</i>	95	–	–	–	–	–
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	189	17	6	17	1	0,4
<i>Rhinolophus hipposideros</i>	57	3	20	33	3	2,6
<i>Myotis blythi</i>	167	75	11	40	–	–
<i>Myotis myotis</i>	57	11	21	22	3	2,6
<i>Myotis bechsteini</i>	2	1	–	3	–	–
<i>Myotis nattereri</i>	5	–	–	1	–	–
<i>Myotis emarginatus</i>	27	3	–	–	–	–
<i>Myotis mystacinus</i>	30	–	2	5	–	–
<i>Myotis brandti</i>	1	–	1	–	–	–
<i>Myotis daubentoni</i>	30	4	3	13	4	7,4
<i>Myotis dasycneme</i>	6	–	–	–	3	33,3
<i>Barbastella barbastellus</i>	26	8	–	58	–	–
<i>Barbastella leucomelas</i>	5	–	–	–	–	–
<i>Plecotus auritus</i>	32	7	2	19	8	11,8
<i>Plecotus austriacus</i>	17	–	8	13	–	–
<i>Nyctalus leisleri</i>	23	1	–	–	20	45,5
<i>Nyctalus noctula</i>	120	79	9	36	50	17,0
<i>Nyctalus lasiopterus</i>	4	1	–	1	1	14,3
<i>Pipistrellus savii</i>	5	1	–	–	–	–
<i>Pipistrellus pipistrellus</i>	65	2	2	2	9	11,3
<i>Pipistrellus nathusii</i>	66	16	1	6	12	11,9
<i>Pipistrellus kuhli</i>	16	–	–	–	–	–
<i>Eptesicus nilsoni</i>	6	–	–	–	–	–
<i>Eptesicus serotinus</i>	77	32	5	41	8	4,9
<i>Vespertilio murinus</i>	30	2	–	2	2	5,6
<i>Miniopterus schreibersii</i>	103	36	53	2	4	2,0
Разом зразків*	1308	291	144	314	139	6,3
Разом видів	49	18	14	18	18	15,4

За областями України матеріал розподіляється так: з Харківської обл. є 73 зразки, з Сумської — 11, Криму — 7, Київської — 3, Чернігівської — 2 зразки. Загалом у Харківській обл. протягом XIX–XX ст. відмічено не менше 2700 особин кажанів 10 видів із 327 місцезнаходжень (Влащенко, 2001), частина яких (не менше 42 зразків) знаходиться в МПХУ.

Всього ж збори кажанів Харківської області МПХУ належать також до 10 видів і походять з 28 місцезнаходжень. Інші зразки не мають записів про місце зборів або отримані з зоопарку без зазначення їх походження.

Колектори

Особливу цінність має біогрупа з трьох екземплярів кажанів, яка виготовлена 1892 року проф. О. Брандтом⁵. Важливою є наявність у колекції зразків, здобутих іншими знаними зоологами: В. Станчинським (1882–1942⁶, завідувач кафедри зоології ХНУ у 1929–1933 рр.) та І. Волчанецьким (1895–1980, завідувач тієї самої кафедри до 1975 р.).

Більше всього зразків (n = 32) у колекції МПХУ зібрано О. Лисецьким (1919–1991), доцентом кафедри зоології ХНУ, та А. Куниченком (рік нар.? — бл. 2000), які проводили збори

⁵ Професор Брандт був завідувачем кафедри зоології Харківського університету з 1891 до 1913 р.

⁶ Володимир Станчинський був репресований комуністичною владою і помер у в'язниці у м. Вологда.

кажанів з 1935 р., ще коли були юннатами, і потім, з 1946 р. — коли продовжували своє навчання на біофаку ХНУ (Лисецький, Куниченко, 1952).

Відносно багато зразків ($n = 13$) зібрано у 1937–1939-х роках В. Кудокоцевим (1921–2013), доцентом кафедри зоології Харківського університету. У 1970-х роках Музей проводив багато експедицій до різних куточків СРСР. Тоді здобули зразки кажанів В. Ведмедеря (1944–2006) та Ю. Свириденко (1951–2004) — науковий співробітник і тасидерміст Музею, відповідно. Колектори А. Маньковський та М. Ковалів зібрали у 1930-х роках до колекції нашого музею багато зразків і кажанів, і гризунів.

Подяки

Щиро дякую І. Загороднюку за ідею статті та значну допомогу при підготовці цієї публікації, А. Луначку за виготовлені фотографії експонатів колекції, важливі для ілюстрування цього тексту, В. Пархоменку за надання важливої інформації про зразки з колекції та редагування фото, Т. Атемасовій та Ю. Казариновій за допомогу у пошуку відомостей про колекторів, О. Зіненку за переклад необхідних частин тексту англійською мовою.

Література • References

- Акімов, І. А. (ред.). 2009. Червона книга України. Глобалконсалтинг, Київ, 1–600.
[Akimov, I. A. (ed.). 2009. *The Red Data Book of Ukraine*. Globalconsulting, Kyiv, 1–600. (In Ukrainian)]
- Влащенко, А. С. 2011. История исследований и кадастр находок рукокрылых (Chiroptera) на территории Харьковской области в XIX–XX столетиях. *Plecotus et al.*, **14**: 26–54.
[Vlaschenko, A. S. 2011. Research history and list of records of bats (Chiroptera) in the Kharkiv region in the XIX and XX centuries. *Plecotus et al.*, **14**: 26–54. (In Russian)]
- Загороднюк, І., Л. Годлевська. 2001. Кажани в колекціях зоологічних музеїв України: огляд і фенологічний аналіз даних. *Міграційний статус кажанів в Україні*. Київ, 122–156. (Novitates Theriologicae; Pars 6).
[Zagorodniuk, I., L. Godlewska. 2001. Bats on the collections of zoological museums of Ukraine: review and phenological analysis of data. *Migration Status of Bats in Ukraine*. Kyiv, 122–156. (Novitates Theriologicae; Pars 6). (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І. В., І. Г. Ємельянов. 2012. Таксономія і номенклатура ссавців України. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **10**: 5–30.
[Zagorodniuk, I. V., I. G. Emelianov. 2012. Taxonomy and nomenclature of mammals of Ukraine. *Proceedings of the National Museum of Natural History*, **10**: 5–30. (In Ukrainian)]
- Загороднюк, І., І. Шидловський. 2014. Акроніми зоологічних колекцій України. *Зоологічні колекції та музеї*. За ред. І. Загороднюка; ННПМ НАН України. Київ, 33–43. ISBN 978-966-02-7388-7.
[Zagorodniuk, I., I. Shydlovskyy. 2014. Acronyms for zoological collections of Ukraine. In: Zagorodniuk, I. (ed.). *Zoological Collections and Museums*. NMNH Ukr. Acad. Sci. Kyiv, 33–43. ISBN 978-966-02-7388-7. (In Ukrainian)]
- Закалюжний, В. 2007. З історії музейної справи в Україні. *Біологічний вісник. Харків*, **11**, № 1: 10.
[Zakaliuzhny, V. 2007. To the history of museology in Ukraine. *Biological Bulletin. Kharkiv*, **11**, No. 1: 10. (In Ukrainian)]
- Криволапов, В. 2007. О териологической коллекции Музея природы Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина. *Біологічний вісник. Харків*, **11**, № 1: 18.
[Krivolapov, V. 2007. On theriological collection of the Museum of Nature, V. N. Karazin Kharkiv National University. *Biological Bulletin. Kharkiv*, **11**, No. 1: 18. (In Russian)]
- Лисецький, А. С., А. А. Куниченко. 1952. К фауне летучих мышей (Chiroptera) Харьковской области. *Труды НИИ биол. Харьк. ун-та*, **16**: 87–92. (= Ученые записки Харьк. гос. ун-та; Том 44).
[Lisetsky, A. S., A. A. Kunichenko. 1952. Bat fauna (Chiroptera) of the Kharkiv region. *Proceedings of Research Institute of Biology, Kharkiv Univ. Kharkiv*, **16**: 87–92. (In Russian)]
- Павлинов, И. Я. 2003. *Систематика современных млекопитающих*. Изд-во Моск. ун-та, Москва, 160–191.
[Pavlinov, I. Ya. 2003. *Systematics of Recent Mammals*. Moscow Univ. Press, Moscow, 160–191. (In Russian)]
- Шевченко, Л. С., С. И. Золотухина. 2005. *Млекопитающие*. Вып. 2. Киев, 54–103. (Серия: Каталог коллекций Зоологического музея ННПМ НАН Украины).
[Shevchenko, L. S., S. I. Zolotuchina. 2005. *Mammals; Vol. 2*. Kyiv, 54–103. (Series: Catalogue of the Zoological Museum of Natural History, National Academy of Sciences of Ukraine). (In Russian)]